

ΚΑΡΑΒΑΣ

Η κωμόπολη του Καραβά είναι ένα από τα παιδιά της αρχαίας Λαπήθου-Λάμπουσας. Τα ερείπια της παλιάς πόλης σώζονται στην παραλία του Καραβά κοντά στο λιμανάκι, τις «βάρκες», και το μοναστήρι της Αχειροποιήτου. Οι κάτοικοι της Λάμπουσας μετά τις Αραβικές επιδρομές βρήκαν καταφύγιο στην πλαγιά του γειτονικού Πενταδάκτυλου και σχημάτισαν τις κωμοπόλεις Λαπήθου και Καραβά καθώς και τα χωριά Μότιδες, Παλιόσοφος, Φτέρυχα, Ελιά.

Στην περιοχή παρατηρείται μια περιοδική μετακίνηση από το βουνό προς την παραλία και αντίστροφα. Οι πρόστορικοι συνοικισμοί ήταν στις υπώρειες του βουνού κοντά στις πηγές του νερού· τους ιστορικούς χρόνους μετακινήθηκαν προς τη θάλασσα και μετά την καταστροφή του έβδομου αιώνα από τους Άραβες σκαρφάλωσαν σε χαράδρες και απόκρημνες περιοχές του Πενταδάκτυλου.

Τη μεγαλύτερη ακμή έζησε ο τόπος από το δεύτερο ως τον έβδομο αιώνα μ.Χ. Η Λαπήθια ήταν μια από τις τέσσερις επαρχίες στις οποίες διαιρέετο η Κύπρος τη Ρωμαϊκή εποχή. Η πόλη είχε θέατρο και γυμνάσιο, αργότερα κτίστηκαν και τείχη για να την προστατεύουν από τις επιδρομές.

Τη Βυζαντινή εποχή το όνομα Λάμπουσα, ενδεικτικό της λάμψης του πλούτου της πόλης, χρησιμοποιείται παράλληλα με το Λάπηθος. Η Λάπηθος-Λάμπουσα ήταν η πρωτεύουσα μιας από τις δεκαπέντε επαρχίες της Κύπρου.

Η άνθηση της Λάμπουσας τερματίζεται τον 7ο αι. μ.Χ. με τις Αραβικές επιδρομές.

Τα ερείπια της Λάμπουσας

Στην παραλία του Καραβά ξαπλώνονται τα ερείπια, γνωστά ως Καταλύματα. Στην περιοχή υπήρχε μια λοφοσειρά πάνω στην οποία ήταν κτισμένη, κυριολεκτικά λαξεμένη, η αρχαία πόλη. Ο πιο ψηλός λόφος, που δεσπόζει της περιοχής, είναι το «Τρουλλί». Το κάτω μέρος των κτιρίων είναι λαξεμένο στο βράχο· το πάνω μέρος των τοίχων κτιζόταν με πέτρες.

Περπατώντας ανάμεσα στους λαξεμένους τοίχους και τους σωρούς από πέτρες μπορούσες να δεις ψηφιδωτά πατώματα. Πιο πέρα μια αγίδα σκαλισμένη ολόκληρη στο βράχο στέκει ακόμα σε πείσμα του χρόνου.

Ένα άλλο εντυπωσιακό μνημείο είναι ένα ολόκληρο δωμάτιο σκαλισμένο στο εσωτερικό του βράχου. Στο εξωτερικό έφερε σκαλοπάτια που οδηγούσαν στη στέγη. Εσωτερικά είχε ένα είδος κόγχης στη βόρεια πλευρά με αρκοσόλια στα πλάγια· ένα άνοιγμα στην οροφή συμπληρώνει τα χαρακτηριστικά, που μας θυμίζουν τους «τάφους των βασιλέων» της Κ. Πάφου.

Κοντά στη θάλασσα διατηρούνται τα λείψανα του φάρου σε αρκετό ύψος αλλά και ίχνη από το αρχαίο λιμάνι. Μέχρι το Β' Παγκόσμιο πόλεμο υπήρχε και αποβάθρα που καταστράφηκε από τους Αγγλους για ν' αποτραπεί τυχόν εισβολή των Γερμανών. Στην ίδια θέση στο λιμανάκι, κατασκευάστηκε μετά το 1960 ένας κυματοθραύστης για να προστατεύει τις ψαρόβαρκες.

Ανατολικά του λιμανιού μια μεγάλη δεξαμενή ορθογώνια λαξεύτηκε μέσα στους βράχους της παραλίας· συνδεόταν λοξά με αυλάκια με τη θάλασσα. Οι ντόπιοι τ' ονόμαζαν «Λουτρά της βασιλισσας»· οι ειδικοί όμως μιλούν για τεχνητό ιχθυοτροφείο.

Άγιος Ευλάλιος

Ανάμεσα στα ερείπια της Λάμπουσας υπάρχει και η εκκλησία του Αγ. Ευλαλίου, αφιερωμένη στον πρώτο επίσκοπο Λαμπούσης. Η ακολουθία του Αγ. Ευλαλίου δημοσιεύτηκε από τον Κώστα Χατζηγάλτη στον Θ' τόμο των Κυπριακών Σπουδών.

Η πρώτη εκκλησία ήταν μια μεγάλη παλαιοχριστιανική βασιλική του βου αι. μ.Χ. Ανευρέθηκαν τμήματα του ψηφιδωτού της δαπέδου με το σχήμα του σταυρού. Η βασιλική καταστράφηκε κατά τις αραβικές επιδρομές.

Ο σωζόμενος ναός, φραγκοβυζαντινού ρυθμού, ανεγέρθηκε από τον

Ο Άγιος Ευλάλιος και η Μονή της Αχειροποιήτου.

αρχιεπίσκοπο Νεόφυτο το 160 αι. Στο εσωτερικό της εκκλησίας είναι ενσωματωμένοι τέσσερις κίονες από την καταστραφείσα βασιλική: στηρίζουν τυφλές αψίδες στους τοίχους των πλευρών. Η εκκλησία στεγάζεται με καμάρα και τρούλλο που στηρίζεται σε τετράγωνη βάση.

Τα βημόθυρα του ναού ζωγραφίστηκαν το 1692 από τον ιερομόναχο Λεόντιο «εκ Νεμεσού». Φέρουν παράσταση του ευαγγελισμού και στο κάτω μέρος τους τέσσερις ιεράρχες.

Μονή της Αχειροποιήτου

Στην περιοχή της Λάμπουσας κοντά στη θάλασσα βρίσκεται το μοναστήρι της Αχειροποιήτου. Στο κτίριο της μονής έχουν εναποθέσει τη σφραγίδα τους όλοι οι αιώνες που πέρασαν από τα πρωτοχριστιανικά χρόνια ως σήμερα.

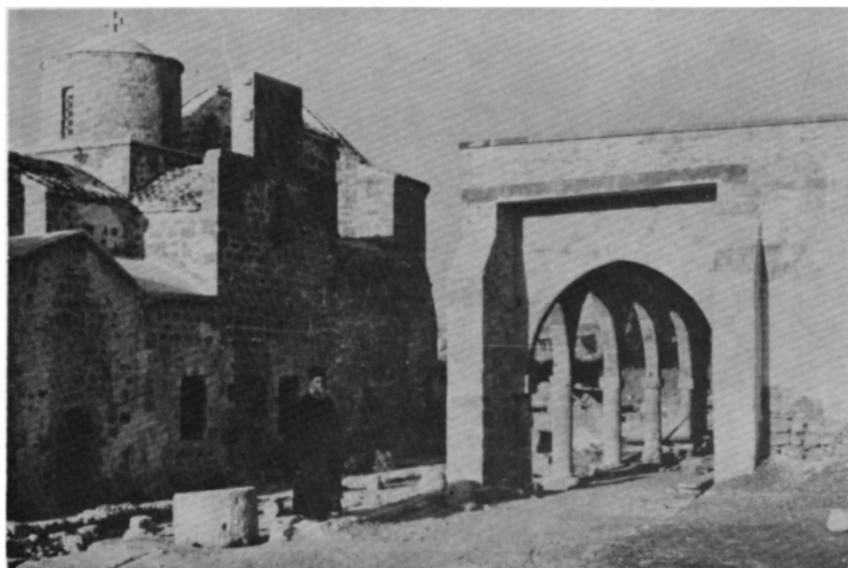
Η μεγάλη παλαιοχριστιανική βασιλική κτίστηκε τον 6ο-7ο αι. μ. Χ. Οι ανασκαφές του Τμήματος Αρχαιοτήτων αποκάλυψαν μια ταφική κρύπτη

κάτω από τη βόρεια αψίδα του iερού· τα ερείπια της βασιλικής εκτείνονται σε μεγαλύτερη έκταση από τη μεταγενέστερη εκκλησία. Το iερό της εκκλησίας αποτελείται από την παλαιοχριστιανική αψίδα που διατηρεί τη γλυπτή διακοσμητική ζώνη, τον κοσμήτη. Άλλα αρχιτεκτονικά μέλη, όπως κίονες, κιονόκρανα, μαρμάρινα θωράκια ενσωματώθηκαν στο εικονοστάσι. Η βασιλική καταστράφηκε από τους Αραβες και στη θέση της κτίστηκε αργότερα, τον 11ο αι., ο βυζαντινός ναός στον τύπο του εγγεγραμμένου σταυροειδούς.

Ο τρούλλος του βυζαντινού ναού είναι ημικυλινδρικός με τέσσερα παράθυρα. Οι κεραίες του σταυρού και τα γωνιαία διαμερίσματα είναι στεγασμένα με καμάρα. Τα διαμερίσματα επικοινωνούν με τον κυρίως ναό με αψιδωτά ανοίγματα. Το 12ο αι. προστέθηκε βυζαντινός νάρθηκας που στεγάζεται με καμάρα και ημικυλινδρικό τρούλο.

Στην εποχή της Φραγκοκρατίας ανήκει ο εξωνάρθηκας της εκκλησίας· επικοινωνεί με τον κυρίως νάρθηκα με τρία αψιδωτά ανοίγματα. Την ίδια εποχή προστέθηκε επίσης μια στού γοτθικού ρυθμού στη δυτική πλευρά.

Στο πάτωμα του εξωνάρθηκα υπάρχει μια επιτύμβια πλάκα με ανάγλυφη

Η εκκλησία της Αχειροποιήτου.

μορφή ανδρός. Μέχρι το 19ο αι. υπήρχε εκεί η επιγραφή «εκοιμήθη ο εντιμώτατος άρχων και δούλος του Θεού Αλέξανδρος Φλάτρος, Χριστού 1563 εν μηνί Αυγούστω εις τας 5». Οι Φλάτροι ήταν μια από τις εξελληνισμένες οικογένειες Γάλλων ευγενών. Το επίθετο Φάρτος, παραφθορά του ονόματος, διατήρησε οικογένεια του Καραβά.

Από το αρχικό βυζαντινό πάτωμα διατηρείται ένα τμήμα μπροστά από την Ωραία Πύλη. Αποτελείται από πολύχρωμα κομμάτια μαρμάρου που σχηματίζουν ανθέμια. Το πάτωμα αυτό διατηρείτο το 1735, όταν επισκέφτηκε το μοναστήρι ο ρώσος μοναχός Βάρσκυ. Φαίνεται ότι καταστράφηκε

το 1765 κατά τη λεηλασία που αναφέρεται στην εικόνα της Παναγίας.

Το 12ο αι. ο ναός κοσμήθηκε με τοιχογραφίες. Τμήματα των τοιχογραφών διασώθηκαν στην αψίδα του ιερού, όπου διακρίνεται σειρά από ιεράρχες, και στον κυρίως ναό πολύ αποσπασματικά.

Εικονοστάσι

Αρχικά το ιερό χωριζόταν από τον κυρίως ναό με ένα μαρμάρινο τέμπλο που αποτελείτο από μαρμάρινους κίονες και ανάγλυφα θωράκια. Τμήματα της παλαιοχριστιανικής διακόσμησης είναι ενσωματωμένα στο ξυλόγλυπτο εικονοστάσι. Οι εικόνες ανήκουν στην περίοδο από τα μέσα του 18ου αι. ως τις αρχές του 19ου αι.

Από τις εικόνες ξεχωρίζει η θαυματουργός εικόνα της Παναγίας, μέσα στην οποία πιστεύεται ότι βρίσκεται το Άγιο Μανδήλιο. Στο κάτω μέρος

Το εικονοστάσι της εκκλησίας της Αχειροποιήτου.

της εικόνας μια επιγραφή αναφέρει ότι ο ιερομόναχος Φιλόθεος το 1765 κατασκεύασε νέα εικόνα της Παναγίας, μέσα στην οποία τοποθέτησε «μέρος λινού πανίου», που βρήκε στην παλιά εικόνα που κατάσπασαν οι Τούρκοι.

Η εικόνα της Παναγίας δίπλα από την Ωραία Πύλη, «Μήτηρ Θεοῦ» ή ἐν τῇ μονῇ τῆς Ἀχειροποιήτου», εχρυσοκοσμήθη το 1814. Η Αγία Πύλη ἔγινε το 1815. Ο ἀμβωνας «γέγονεν γλυπτουργηθείς τε σὺν τῇ χρυσογραφήῳ το 1819.

Τα κτίσματα της μονῆς

Το μοναστήρι περιβάλλεται από ψηλό περίβολο στην πλευρά της θάλασσας. Η κεντρική πύλη βρίσκεται στη νότια πλευρά. Στη βόρεια πλευρά μια αψιδωτή πύλη οδηγεί κάτω από τα κελλιά προς τη θάλασσα· μια τρίτη

πύλη οδηγεί δυτικά προς τα κτήματα της μονής.

Τα κελλιά των μοναχών και η μεγάλη αίθουσα υποδοχής είναι στη βόρεια πλευρά προς τη θάλασσα και ανοίγουν νότια σε βεράντα στο ισόγειο και εξώστη με καμάρες στον πρώτο όροφο. Κατά μήκος της βεράντας υπάρχει ένα κτιστό πεζούλι.

Τα βοηθητικά δωμάτια ήταν στη νότια πλευρά του περιβόλου· ένα από τα δωμάτια χρησιμοποιήθηκε ως τοπικό μουσείο· συγκεντρώθηκαν εδώ ψηφιδωτά από πατώματα, ανάγλυφα θωράκια, κιονόκρανα και επιγραφές από τη Λάμπουσα.

Όνομασία

Η εκκλησία του μοναστηριού είναι αφιερωμένη στην Παναγία την Αχειροποίητο. Η θαυματουργός εικόνα της Παναγίας πιστεύεται ότι περιλαμβάνει κομμάτι από το Άγιο Μανδήλιο· έτσι αναφέρεται και στην επιγραφή της εικόνας. Η εκκλησία γιόρταζε στις 15 Αυγούστου, ημέρα της Θεοτόκου, και στις 16 Αυγούστου, ημέρα του Αγίου Μανδηλίου.

Θρησκευτική δράση

Η μονή ήταν το θρησκευτικό κέντρο της περιοχής, έδρα του επισκόπου Λαμπούσης. Ο επίσκοπος της πόλης συγκαταλεγόταν ανάμεσα στους δεκαπέντε επισκόπους του νησιού. Εξακολουθεί ν' αναφέρεται και μετά την καταστροφή της Λάμπουσας τον 7ο αι. από τους Άραβες. Το 1222 καταργείται από τους Φράγκους η επισκοπή Λαπήθου μέσα στα πλαίσια του περιορισμού των Ορθοδόξων επισκόπων από δεκαπέντε σε τέσσερις.

Στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας υπήρχε ο επίσκοπος Λαμπούσης, υπαγόμενος στη μητρόπολη Κυρηνείας.

Περί τα τέλη του 19ου αι. λιγοστεύει ο αριθμός των μοναχών· το μοναστήρι εγκαταλείπεται από τους μοναχούς στις αρχές του 20ου αι. Στη συνέχεια ο μητροπολίτης Κυρηνείας καθόριζε τον εφημέριο που θα λειτουργούσε την εκκλησία. Τα τελευταία χρόνια μέχρι το 1974 λειτουργούσε την εκκλησία της Παναγίας κάθε Δευτέρα ο εφημέριος της Αγ. Ειρήνης Καραβά παπά-Ιάκωβος Κύρκος. Τη Δευτέρα το πρωί κάτοικοι από τον Καραβά, τη Λάπηθο, την Κερύνεια και τα περίχωρα πήγαιναν ν' ανάψουν το κερί τους και να προσευχηθούν στην Παναγία.

Εθνική δράση

Η μονή πρωτοστατούσε και στους εθνικούς αγώνες. Στα χρόνια της ελληνικής επανάστασης το 1821 το προϊόν του εράνου από τις δύο κωμοπόλεις Λάπηθο και Καραβά μεταφέρθηκε στο μοναστήρι από όπου το παράλαβε ο Κ. Κανάρης που προσορμίστηκε στην τοποθεσία Ασπρόβυρυση. Για τιμωρία ο Μεχμέτ Αγάς απόσπασε τα περιβόλια και τα ελαιόδεντρα της μονής και τα παραχώρησε στο τζαμί του Μπαϊρακτάρη.

Το ιστορικό μοναστήρι συνέδεσε το όνομά του και με τον απελευθερωτικό αγώνα του 1955. Εδώ τέλεσε τους γάμους του ο υπαρχηγός της ΕΟΚΑ Γρ. Αυξεντίου.

Πνευματική δράση

Η ελληνική εκπαίδευση τα χρόνια της Τουρκοκρατίας είναι άρρηκτα δεμένη με την εκκλησία. Έτσι όπου υπήρχε μοναστήρι ή επισκοπή παρατηρείται και παιδευτική κίνηση. Στην Αχειροποιήτου λειτούργησε το πρώτο δημοτικό σχολείο της περιοχής. Εδώ μάθαιναν τα πρώτα γράμματα παιδιά από τις δυο κωμοπόλεις και τα περίχωρα. Στα τέλη του 19ου αι. παιδιά της περιοχής παρακολούθησαν μαθήματα πρώτης και δευτέρας τάξης σχολαρχείου, σχολείου μέσης παιδείας, κοντά στους μοναχούς. Μερικοί απ' αυτούς συνέχισαν τις σπουδές τους στο εξωτερικό κι έγιναν δάσκαλοι και πρωτεργάτες της πνευματικής ζωής στην περιοχή.

ΟΙ ΘΗΣΑΥΡΟΙ ΤΗΣ ΛΑΜΠΟΥΣΑΣ

Λάμπουσα ονομάζόταν τη Βυζαντινή εποχή η αρχαία πόλη της Λαπήθου· όνομα που δείχνει πλούτο και αιγλη. Η ονομασία αυτή δικαιώθηκε με την ανεύρεση δυο κρυμμένων θησαυρών μέσα στα ερείπια.

Ο πρώτος θησαυρός βρέθηκε στα τέλη του 19ου αι. και περιλαμβάνει ένα θυμιατό, μια λεκάνη, ένα δίσκο και 36 κουταλάκια όλα από ασήμι. Ο θησαυρός φυγαδεύτηκε κρυφά και αγοράστηκε από το Βρεταννικό Μουσείο.

Ο θυμιατός είναι εξαγωνικός και έχει ανάγλυφες παραστάσεις του Χριστού, της Παναγίας και τεσσάρων Αποστόλων. Στη βάση του υπάρχουν πέντε αυτοκρατορικές σφραγίδες· οι βυζαντινοί σφράγιζαν στην Κωνσταντινούπολη τα χρυσά και τα ασημένια αντικείμενα για να ελέγχουν τη γνησιότητά τους. 'Όταν το ασήμι είχε τις πέντε σφραγίδες ήταν άριστης ποιότητας.

Ο θυμιατός αυτός είναι μοναδικός στο είδος του. Η ασημένια λεκάνη με τον Άγιο Σέργιο και ο δίσκος με εγχάρακτο σταυρό στο κέντρο φέρουν επίσης τις πέντε σφραγίδες ελέγχου. 'Έντεκα από τα ασημένια κουταλάκια έχουν στο κοίλωμα ανάγλυφες παραστάσεις αγρίων ζώων· είναι τα μοναδικά παραδείγματα του είδους που διασώθηκαν.

Ο δεύτερος θησαυρός ανακαλύφθηκε το 1902 στο «Τρουλλί». Το μεγαλύτερο μέρος του βρίσκεται στο Μητροπολιτικό Μουσείο της Ν. Υόρκης. Στο δεύτερο θησαυρό ανήκουν εννιά ασημένιοι δίσκοι με ανάγλυφες παραστάσεις από τη ζωή του Δαυίδ. Οι έξι βρίσκονται στη Ν. Υόρκη και οι τρεις στο Κυπριακό Μουσείο. Ο μεγαλύτερος δίσκος εικονίζει την πάλη του Δαυίδ με το Γολιάθ. Η σειρά αυτή είναι μοναδική στο είδος της και έχει ιδιαίτερη σημασία για τη βυζαντινή τέχνη. 'Όλοι οι δίσκοι φέρουν τις πέντε αυτοκρατορικές σφραγίδες ελέγχου της Κωνσταντινουπόλεως. Στον ίδιο θησαυρό ανήκουν και άλλοι πέντε ασημένιοι δίσκοι που φέρουν πιο απλή διακόσμηση.

Μαζί με τους ασημένιους δίσκους βρέθηκαν και διάφορα χρυσά αντικείμενα. 'Ένα σπάνιο μετάλλιο με τη Γέννηση στη μια πλευρά και τη Βάπτιση στην άλλη που εκδόθηκε με την ευκαιρία της γέννησης του διαδόχου

το 584 μ.Χ. είναι μοναδικό στο είδος του. Μια χρυσή ζώνη αποτελούμενη από νομίσματα, τρία περιδέραια, βραχιόλια και σκουλαρίκια συμπλήρωναν τον πραγματικά αμύθητο θησαυρό.

Σημείωση: Οι πληροφορίες προέρχονται από τη μελέτη των Αντρέα και Ιουδήθ Στυλιανού «Οι θησαυροί της Λάμπουσας» που περιλαμβάνεται στο βιβλίο «Καραβάς».

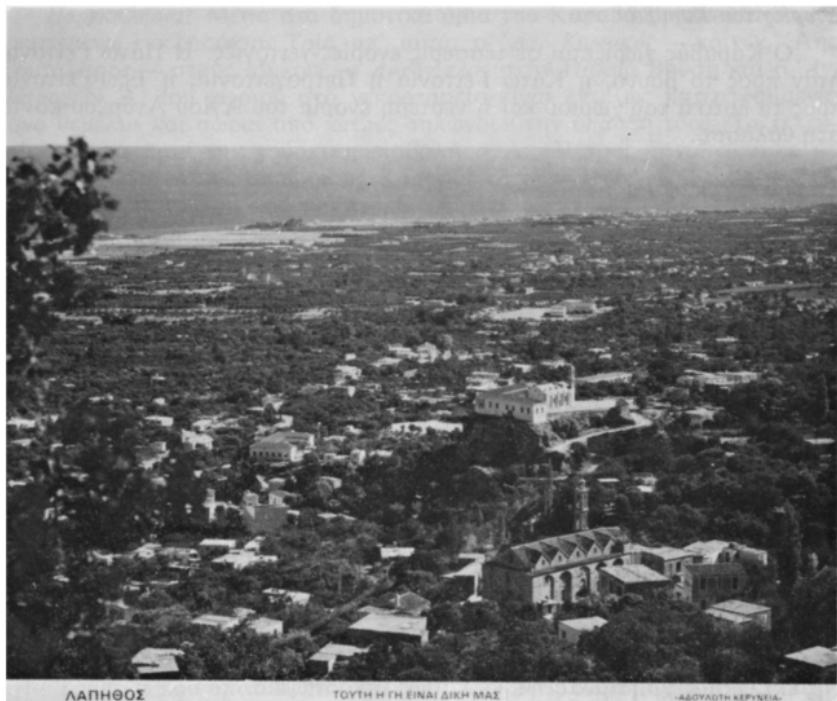

Οι γάμοι του Δαβίδ, Δίσκος από το δεύτερο θησαυρό.

Ονομασία του Καραβά

Υπάρχουν διαφορετικές ερμηνείες για την προέλευση του ονόματος.

Μια άποψη υποστηρίζει ότι έμενε εκεί ο πλοιάρχος της περιοχής ή κάποιος Καρα-αββάς κι απ' αυτόν πήρε το όνομα το χωριό. Άλλη άποψη θεωρεί ότι το όνομα προήλθε από το λιμάνι που υπήρχε εκεί. Πάντως χωριά παραβαλάστια με το ίδιο όνομα υπάρχουν και στην Ελλάδα. Οι απόψεις διίστανται: είναι μετακίνηση τοπωνυμίων από τόπο σε τόπο ή η ονομασία αποδίδει τα χαρακτηριστικά της περιοχής που μοιάζουν μεταξύ τους;

ΛΑΠΗΘΟΣ

ΤΟΥΤΗ Η ΓΗ ΕΙΝΑΙ ΔΙΚΗ ΜΑΣ

-ΑΔΟΥΛΩΤΗ ΚΕΡΥΝΕΙΑ-

Καραβάς και Λάπηθος.

«Γη της λεμονιάς, της ελιάς . . .» Καραβάς, Λάπηθος. Δύο κωμοπόλεις αγκαλιασμένες μέσα στο αιώνιο πράσινο της λεμονιάς και της ελιάς. Ακοίμητοι φρουροί απ' τη μια ο γκριζοπράσινος Πενταδάκτυλος κι απ' την άλλη η γαλανή θάλασσα με τα δαντελλωτά της ακρογιάλια.

«Μάγεμα η φύση κι όνειρο» ιδιαίτερα το Μάη με τους λεμονανθούς να μυρώνουν τον αέρα. Δώρο αιτίμητο της περιοχής τα δυο κεφαλόβρυσα: «η Παλιά Βρύση» στον Καραβά και το «Κεφαλόβρυσο» στη Λάπηθο· δροσίζουν τους ανθρώπους και συντηρούν κήπους ολάνθιστους και περβόλια.

Η θάλασσα φέρνει τον Πράξανδρο για να εγκαταστήσει την αρχαία Λάπηθο, εμπόρους για την ανταλλαγή των προϊόντων, γνώσεις και πείρα για την ανάπτυξη του πολιτισμού αλλά και πειρατές που λεηλατούν, απράζουν, φεύγουν. Οι Αραβες καταστρέφουν τη βυζαντινή Λάμπουσα· οι Καραμάνοι λεηλατούν την Αχειροποιήτου . . .

«Γη της πικραμένης Παναγιάς» . . . Πιστέψαμε πως πέρασαν οριστικά αυτά τα μαύρα χρόνια . . . Χυθήκαμε στα γραφικά απάνεμα ακρογιάλια· πλήθος τα ξενοδοχεία, τα εξοχικά. Ο τουρισμός· ξένοι και ντόπιοι λάτρεψαν την περιοχή. Μπάνιο στη θάλασσα και ξεκούραση στο βουνό· στον «Κεφαλόβρυσο», στους «Μύλους». Ιδανικός συνδυασμός βουνού-θάλασσας.

Κι η θάλασσα, ο Ιανός του τόπου, αγρίεψε και πάλι. Νέο φοβερότερο κύμα· τουρκική εισβολή. Ο Πενταδάκτυλος καιίγεται· η θάλασσα καιίγεται· η καρδιά μας καιίγεται. Ως πότε;

Ενορίες του Καραβά

Ο Καραβάς χωρίζεται σε τέσσερις ενορίες-γειτονιές: Η Πάνω Γειτονιά ήταν προς το βουνό, η Κάτω Γειτονιά ή Πετρογειτονιά, η Έξω Γειτονιά προς τα δυτικά του χωριού και η νεότερη ενορία του Αγίου Ανδρέου κοντά στη Θάλασσα.

Ενοριακές εκκλησίες

Άγιος Γεώργιος: Βρίσκεται στη Ν. Α. πλευρά του χωριού. Το 180 αι. υπήρχε εδώ μοναστήρι, που καταστράφηκε στις αρχές του 19ου αι. Ένας Ευρωπαίος περιηγητής αναφέρει ότι ο σουλτάνος διάταξε να κατεδαφιστεί ένα μοναστήρι στα βόρεια της Κύπρου, επειδή πρωτοστάτησε στον ανεφοδιασμό του Κανάρη. Δεν έχουμε όμως μαρτυρίες που να επιβεβαιώνουν ότι είναι ο Άγιος Γεώργιος που «πλήρωσε» το τίμημα του θυμού του σουλτάνου. Η σημερινή εκκλησία κτίστηκε το 1843–1854. Είναι βασιλική με πολυγωνικό τρούλο. Η παράδοση αναφέρει ότι οι κάτοικοι έχυσαν τον τρούλο σε ένα βράδυ βάζοντας τις πλάτες τους στη θέση των καλουπιών για να μην παρεμποδιστούν από τους Τούρκους.

Αξιοσημείωτη είναι η ζωγραφική και ξυλογλυπτική του εικονοστασίου, του άμβωνα, του προσκυνηταρίου και του γυναικωνίτη. Ιδιαίτερα ξεχωρίζει η ξυλόγλυπτη σειρά καθισμένων προφητών στο πάνω μέρος του εικονοστασίου.

Την ημέρα των Θεοφανείών η τελετή του αγιασμού των υδάτων γινόταν στους γειτονικούς Μύλους, με μια ξεχωριστή λαμπρότητα. Έτσι αγιάζοταν το νερό του Κεφαλόβρυσου που πότιζε τους κήπους του χωριού. Η αυλή της εκκλησίας χρησιμοποιήθηκε και ως νεκροταφείο.

Άγια Ειρήνη: Στη Ν. Δ. πλευρά του χωριού πάνω στις πλαγιές του Πενταδάκτυλου βρίσκεται το εκκλησάκι της Άγ. Ειρήνης. Κτίστηκε το 1804 από τον προύχοντα της περιοχής Χ' Νικόλα και το Λαυρέντιο Πρωτοσύγκελο. Η παράδοση αναφέρει ότι ο Χ' Νικόλας δωροδόκησε τους Τούρκους για να μπορέσει να τη κτίσει σ' αυτό το ψηλό μέρος.

Στην εκκλησία υπάρχει και μια εικόνα παλαιότερη από το κτίσμα της εκκλησίας. Εικονίζει τους αγίους Ευτύχιο, Ελευθέριο, Γεώργιο, Προκόπιο και Μαρίνα. Η επιγραφή αναφέρει τη χρονολογία 1766. Ζωγραφίστηκε με έξοδα της Λενούς της πρεσβυτέρας που ήταν πιθανόν αδελφή του Λαυρέντιου Πρωτοσύγκελλου.

Στην Αγ. Ειρήνη, εκτός από το πανηγύρι της αγίας, γινόταν η Λιτή το μεσημέρι της ημέρας του Πάσχα, οπότε μαζεύονταν όλοι οι κάτοικοι του Καραβά.

Ευαγγελίστρια: Στο μέσο του χωριού ήταν η μεγαλύτερη εκκλησία του Καραβά, η Ευαγγελίστρια. Η περιοχή αγοράστηκε από το μοναστήρι του Κύκκου και η εκκλησία κτίστηκε το 1906–1917 με έρανο και εποπτεία του τότε δημάρχου. «Τῇ εὐγενεῖ φροντίδι και ἀρωγῇ Γρηγορίου Χατζηλάμπρου» αναφέρει η κτητορική επιγραφή. Κτίστηκε από τον πρωτομάστορα του Καϊμακλιού Ιωσήφ Κουρσουμπά, που είχε κτίσει προηγουμένως την Αγ. Βαρβάρα· γι αυτό και το σχέδιο της Ευαγγελίστριας είναι παρόμοιο με της Αγ. Βαρβάρας στο Καϊμακλί. Το σύνολο σχεδόν των εικόνων είναι έργο του Φραγκουλίδη, ενός από τους καλύτερους Κύπριους αγιογράφους του 20ου αι.

Παρεκκλήσια: Μέσα στα δημοτικά όρια του Καραβά βρίσκονται εννιά ερειπωμένα εκκλησάκια. Τρία απ' αυτά, ο Άγ. Κυριακός — κοινώς Άγις Κουταλάρης — στους Μύλους, ο Αρχάγγελος στην Παληά Βρύση και ο Άγ. Πέτρος Ν. Α. του χωριού στο νεκροταφείο είναι εντελώς κατεστραμμένα: μόνο θεμέλια και σωροί από πέτρες δηλώνουν την ύπαρξή τους. Τα τελευταία χρόνια πριν την τούρκικη εισβολή ο Άγ. Πέτρος ξανακτίστηκε με έρανο ανάμεσα στους απόδημους Καραβιώτες των ΗΠΑ. Κάθε χρόνο γινόταν στις 30 Ιουνίου εκεί πανηγύρι.

Η εκκλησία του Άγ. Αντωνίου στην Έξω Γειτονιά είναι μισοκατεστραμμένη: διατηρεί την αψίδα του iερού και μέρος από τους τοίχους. Οι διαστάσεις της είναι επτά μέτρα μήκος με τρία πλάτος. Στις 17 Ιανουαρίου γινόταν μικρό πανηγύρι και λειτουργία.

Στην Πάνω Γειτονιά υπήρχαν τρία εκκλησάκια. Η Άγια Μαρίνα — 4,5 μέτρα μήκος και 3,5 μέτρα πλάτος — είναι μισοκατεστραμμένη: στους τοίχους της διακρίνονται παλιές τοιχογραφίες του 12ου αι. Στις 17 Ιουλίου γινόταν εδώ λειτουργία και πανηγύρι.

Λίγο πιο πάνω το ερειπωμένο εκκλησάκι του Άγ. Παντελεήμονα «της τερατσάς». Μια χαρουπιά είναι εκεί φυτωμένη και ο ίσκιος της αντικαθίστα τη στέγη που γκρεμίστηκε. Λειτουργία και πανηγύρι γινόταν στις 27 Ιουλίου.

Ανάμεσα στα λεμονόδεντρα, κρυμμένο στο πράσινο, ήταν το παρεκκλήσι του Άγ. Ανδρονίκου. Στον τόπο που ήταν το παλιό κτίριο έγινε προσπάθεια στις αρχές του αιώνα μας να κτιστεί εκκλησία αλλά τελικά το έργο έμεινε ατέλειωτο. Από την παλιά εκκλησία διατηρήθηκε στη θέση της η Άγια Τράπεζα που αποτελείται από μια μαρμάρινη ενεπίγραφη στήλη παρμένη από τα ερείπια της Λάμπουσας.

Πάνω στο βουνό, δυτικά του χωριού, βρίσκεται η Άγια Γαλατερούσα σκαλισμένη μέσα στο βράχο. Διατηρεί ίχνη από παλιές τοιχογραφίες. Ανάγλυφα πρωτοχριστιανικά σύμβολα, όπως ο σταυρός, πάνω στους βράχους της περιοχής μας φέρνουν στα δύσκολα χρόνια που πέρασαν οι άνθρωποι εκείνη την εποχή. Την Παρασκευή της Διακαινησίμου οι κάτοικοι της Λαπήθου και του Καραβά ακολουθούσαν το μικρό γραφικό μονοπάτι για να προσευχηθούν στην Αγιά Γαλατερούσα.

Ακόμα πιο ψηλά στο βουνό, τη Γομαρίστρα, βρίσκεται το εκκλησάκι του Άγι Παύλου. Εκεί κατά την παράδοση κατέφυγε ο Απόστολος Παύλος μετά τον πετροβολισμό του από τους κατοίκους της Λάμπουσας. Κάθησε ο απόστολος να ξαποστάσει και κτύπησε το ραβδί του στο βράχο από όπου ανάβρυσε αγίασμα. Και η παράδοση συνεχίζει ότι απ' αυτό το επεισόδιο μια περιοχή του Καραβά ονομάστηκε Πετρογειτονιά.

Στην άλλη άκρη του χωριού, κοντά στη θάλασσα, ένα άλλο ξωκλήσι ο Άγις Αντριάς. Χαλασμένο το κτίριο αλλά ζωντανή η πίστη και η ευλάβεια. Κάθε χρόνο ένα μεγάλο πανηγύρι γινόταν στις 30 Νοεμβρίου. Το εκκλησάκι έδωσε το όνομά του σ' ολόκληρη την περιοχή.

ΠΙΤΣΑ ΠΡΩΤΟΠΑΠΑ

Πηγές: 1. Α. Στυλιανού – Κ. Χαρμαντά «Καραβάς», «Λάπηθος – Λάμπουσα – Καραβάς».

2. «Κυπριακά Σπουδαί, τόμος ΛΕ', Κ. Χαρμαντά «Χατζηγικόλας Λαυρεντίου Πρωτοσυγκέλλου».